

JUNGOVA TYPOLOGIE OSOBNOSTI A JEJÍ VÝZNAM PRO PRÁCI SE SEBOU A S LIDMI

Teorie osobnosti

Jungova typologie osobnosti, operacionalizovaná dotazníkem Myersovou-Briggsovou, slouží jako východisko pro sebepoznání i pro produktivní pomáhající práci s lidmi. Jung si všiml, že se chování i prožívání lidí spíše odlišuje podle určitých typových vzorů, než že by bylo jedinečné pro každého jednotlivce. Shledal, že většina zdánlivě náhodných rozdílů v lidském prožívání a chování je ve skutečnosti zákonitá a konzistentní - dá se vysvětlit rozdíly v psychologických postojích a funkcích. Tyto rozdíly byly nazvány preferencemi, neboť lidé obvykle upřednostňují jeden typ prožívání a chování před jiným.

Dvě z těchto preferencí se týkají **přístupu jedince ke světu**. Může být buďto extrovertní nebo introvertní.

Introvertní člověk se zabývá zkoumáním a analyzováním svého vnitřního světa a je tedy introspektivní, stažený a velmi zaměstnaný vlastními úvahami a reflexemi vnějšku a má tendenci být nedůvěřivý (Jung, 1971). Co se děje v mysli introverta je pro něho podstatně zajímavější než to, co je vně, jeho vnitřní svět je bohatý, uchvacující a poutající veškerou pozornost. Proto se zdá, že introvert se nepřetržitě brání před vnějším světem, zdržuje se mimo okolní události, na velkých shromážděních se cítí osamělý a ztracený. Tento typ osobnosti se často může zdát neobratný a utlumený, neboť největší kvality tohoto jedince jsou známy pouze velmi blízkým lidem. Introverta charakterizuje nedůvěra a umíněnost, toto chápání a vnímání vnějšího světa však nevyplývá z obav, ale z toho, že vnější svět se mu zdá záporný, příliš vyžadující a nadmíru převládající. Tento typ člověka nejlépe pracuje tam, kde může rozvíjet samostatnou iniciativu nezávisle na druhých, mínění většiny nebo veřejnosti. V pracovních situacích mají introvertní vedoucí pracovníci sklony k preferování klidu k vlastnímu soustředění, pozornému věnování se podrobnostem, rádi přemýšlí před vlastním jednáním a tvrdošijně sami pracují (Myersová, 1962).

Na druhé straně je pro **extrovertní osobnost** charakteristický zájem o vnější svět, pohotovost reakcí na podněty z venku, vůle i připravenost přijímat informace, ctižádost ovlivňovat a být ovlivňován událostmi, potřeba družít se, vytrvalost a zaujetí pro všechno rušné, nepřetržitá pozornost vůči okolnímu prostředí, pěstování přátelských vztahů a známostí (které nejsou příliš pozorně vybírány) a konečně i velká váha přikládána tomu, jaký člověk dělá dojem, včetně sebepředvádění. V důsledku toho směřuje filozofie a morálka extrovertní osobnosti ke sdružování se s ostatními i k výrazným projevům altruismu, s morálními pochybeními plynoucími z toho, „jen aby druzí věděli“. V práci se projevují extrovertní vedoucí pracovníci tak, že mají rádi pestrost a „akce“, mají tendenci být pohotovější, vyhýbají se komplikovaným postupům, jsou často netrpěliví u pomalé a dlouho trvající práce, zajímá je především výsledek práce a často jednají rychle (někdy bez dostatečného přemýšlení) a obvykle dobře „komunikují“ (Myers, 1962). Nikdo není „čistý typ“. Všichni jsme v určité míře v rovnováze mezi extrovertním a introvertním projevem s tím, že jeden z obou typů se častěji a přirozeněji projevuje.

Dosavadní výzkumy naznačují, že extrovertů je v populaci více a že zejména některé profese je přitahují. Vzhledem k tomu, že od vedoucího pracovníka se často požaduje, aby

spolupracoval s druhými a jejich pomocí zajišťoval úkoly, pak určitá převaha extrovertních dispozic je na místě. Příliš extrovertní povaha může však být i neproduktivní, protože existuje určité nebezpečí toho, že se nechá „zavléct“ do víru vnějších událostí, což se projeví ztrátou identity a rostoucí podřízeností či konformitou (psychologie „stáda“).

Psychologické funkce

Jung popsal čtyři psychologické funkce uspořádané do dvou os: je to **osa percepce** se smyslovým vnímáním na jednom konci kontinua a intuicí na druhém. Dále je to osa **diskurzivního usuzování** s myšlením a citem či hodnocením na protilehlých pólech. Podle Junga je jedna z těchto čtyř funkcí u jedince **dominantní** a určující pro typ osobnosti. Například daný člověk může být smyslově-myslitelský, intuitivně-myslitelský, smyslově citový (hodnotící) a konečně intuitivně-citový (hodnotící) typ. Opět nikdo není „čistý“ typ, všichni však máme tendenci k převaze některého z pólů typových dimenzí.

Póly **smyslové vnímání - intuice** se vztahují ke způsobům, kterými se jedinec seznamuje s myšlenkami, náměty, skutečnostmi a jevy. Když **smyslově vnímáme**, pak využíváme našich pět smyslů (Jung 1971). V důsledku toho je tento typ osobnosti orientován velmi silně na současnost, má zájem o praktické záležitosti a dává přednost řádu, přesnosti a jednoznačnosti. Takovíto lidé pracují obvykle vytrvale a pravidelně, mají rádi zavedené programy, zřídka se dopouštějí chyb a pouze ve vzácně důvěřují vlastním inspiracím (Myersová, 1962).

Intuici - na rozdíl od smyslového vnímání - nelze vysledovat až k vědomému smyslovému vjemu. Je to spíše podvědomý proces, kdy náměty „padají z čistého nebe“ a nabízejí skryté možnosti dané situace. Intuitivní typ je orientován na budoucnost (Myersová, 1962), vždy se dívá kupředu a ostatní inspiruje svými novátorskými přístupy. Ve chvíli, kdy jsou ostatní příslušnými náměty upoutáni, intuitivní typ již zpracovává vize a náměty jiné. Ve skutečnosti se intuitivní jedinci jen obtížně vyrovnávají s nutností realizovat rutinní úkoly - jakmile je jeden úkol rozpracován a zadán, již zahajují další. Intuitivní typy „rády řeší nové problémy, pracují s velkými výdaji energie, často „skočí“ přímo do závěrů, v komplikovaných situacích jsou netrpěliví, nerady věnují příliš mnoho času přesnosti, sledují své inspirace ať jsou dobré či špatné,“ (Myersová, 1962, str. 50).

Tak, jako existují dva způsoby percepce světa (smyslové vnímání a intuice), existují i dva způsoby jak přemýšlet (rozmyšlet, rozvažovat) o tom, co člověk vnímá - jsou to myšlení a cit/hodnocení.

Myšlení je logický a analytický proces, hledání neosobní pravdy proti nepravdě, odlišení správného od chybného. Zásady jsou důležitější pro toho, kdo tíhne především k racionálnímu myšlení, než lidé (Myersová, 1962), a tento typ člověka se dostává do velmi obtížných situací tehdy, má-li se vyrovnat s něčím, co nelze pochopit intelektem (Jung, 1971). Další charakteristiky tohoto typu jsou následující: „jsou poměrně neemotivní, málo se starají, co druzí cítí, mohou zranit city ostatních, aniž by si to uvědomovali, mají rádi analýzy a řazení věcí do logických souvislostí, mohou existovat bez harmonie, je třeba s nimi jednat spravedlivě, jsou schopni ostře pokárat své podřízené nebo je propustit je-li to nutné a mohou se zdát být osobami s ‚tvrdým srdcem‘.“ (Myersová, 1962, str.80).

Na druhém pólu je **cit** či **hodnocení** jako osobní a subjektivní proces, ve kterém je rozlišováno dobré od špatného, to co „mám rád“ od toho co „nemám rád“. Je to tedy převážně oceňující, posuzující akt. Zatímco myšlení je výsledkem používání objektivních kritérií, cit/hodnocení se opírá především o osobní hodnoty, a v tomto smyslu se liší od emocí v užším smyslu, protože úsudky, ke kterým jsme došli na základě hodnocení jsou výsledky zvažování a porovnání s kritérii, nikoliv osobní citové reakce. Typy lidí inklinující k rozvažování založeném na hodnocení také žijí podle těchto subjektivních hodnotových systémů - ty jsou v případě extroverta ve vztahu k hodnotám společnosti a v případě introverta jsou spíše jeho osobními hodnotami.

Dominantní proces

Meyrsová-Brigsová zavedla ještě jednu dimenzi, pomocí níž určujeme, která funkce je hlavní, neboli dominantní, tj. zda primární je bezprostřední percepce nebo úsudek (zprostředkované, diskurzivní poznání). Například jestliže člověk sleduje vysvětlení něčeho s otevřenou myslí, pak spoléhá spíše na percepci, na druhé straně, vytvoří-li si rychle souhlasný či nesouhlasný názor, pak preferuje usuzování.

Základní rozdíl mezi oběma inklinacemi je dobře patrný v případě, kdy je jeden z pólů vyloučen. Aby mohl být učiněn závěr na základě úsudku, je třeba vyloučit percepci: všechny údaje jsou dostupné a tak se lze rozhodnout. Na druhé straně, k tomu aby řádně probíhala percepce je třeba odložit dočasně usuzování stranou, protože není k dispozici dostatečné množství údajů, které může poskytnout další vývoj situace.

V nejhlubší rovině je rozdíl mezi oběma typy patrný z toho, jak prožívají svůj život: **bezprostředně perceptivní typ** jej žije, zatímco **typ usuzující (diskurzivní)** svůj život spíše řídí. Každý z obou pólů slouží životu, je však vhodné, pokud v případě potřeby dokáže osobnost přepnout z jednoho způsobu do druhého. Čistý perceptivní typ se podobá lodi s plnými plachtami - avšak bez kormidla, zatímco typ čistě spoléhající na své úsudky může být samá forma ale bez obsahu (Myersová, 1962).

Jak je uvedeno výše, jednání a prožívání podle os percepcie - usuzování (P-J) se promítá i do základních funkcí. Například osoba typu ST (smyslové vnímání a myšlení) staví především na vnímání jako formě primární funkce percepcie. Primární funkcí osoby typu NF (intuice a cit) je diskurzivní poznání (usuzování) a k tomu preferuje spoléhat se na svůj cit. V zásadě však platí, že smyslové vnímání a intuice jsou funkce vázané na bezprostřední percepci, a funkce myšlení a cit/hodnocení jsou vázané na usuzování (diskurzivní funkci).

V případě introvertní osoby je však dominantní proces obrácen dovnitř a jeho pomocná, sekundární funkce se prezentuje světu. Takto je nejrozvinutější funkce osobnosti uchována pro svou vlastní potřebu nebo jen blízké přátele.

Osobnostní dotazník MBTI (Myersová, Briggsová), který slouží poznání typů osobnosti, zjišťuje hlavní funkce používané vůči vnějšimu světu, což v případě introverta jsou tedy pomocné a doplňkové funkce.

Stínová strana

Nevědomé a méně vyvinuté stránky osobnosti nazývá Jung „stínová strana“ (shadow side). Pokud je například osoba v zásadě typ spoléhající na usuzování, pak stínový bude cit a ten bude v některých případech kompenzovat proces myšlení. Tato kompenzace se může neočekávaně projevit.

Kombinace percepce – usuzování (diskurzivní myšlení)

Čtyři uvedené funkční typy jsou psychologické prostředky, které má člověk k dispozici pro chápání světa. Vnímání nám říká že něco kolem existuje, myšlení pak co to je, citění nám umožňuje připsat těmto skutečnostem lidské hodnoty a intuice představuje schopnost vidět latentní možnosti objektu vlastní (Mann, et al., 1968).

Každý člověk inklinuje k jedné z možných kombinací typů na osách percepce a usuzování :

- 1 - vnímání a myšlení (ST)
- 2 - intuice a myšlení (NT)
- 3 - vnímání a cit/hodnocení (SF)
- 4 - intuice a cit/hodnocení (NF)

Vnímání s myšlením (ST)

Tento typ je obvykle praktický, neosobní a při zemi, zajímá se o fakta, data, statistiky a žádá ode všech, aby byli přesní, pořádní a jednoznační. Typ ST má tendenci cenit efektivitu, produktivitu a zcela zřejmou strukturu řízení. Při řešení problémů tento typ analyzuje informace pomocí dostupných logických prostředků, zaměřuje se na krátkodobé problémy a používá standardní metody k řešení (Hellriegel a Slocum, 1975).

Intuice s myšlením (NT)

Lidé typu NT jsou nápadití a směřují ke koncepčnosti, mají předpoklady pro vidění možností v situacích pomocí neosobních analýz, ačkoliv někdy jejich koncepce matou ostatní. Nástroje, které jsou pro typy osobností NT běžné, jsou především průběhové diagramy, grafy, hodnocení metodou PERT atd. Tito lidé jsou zdroji nových námětů, často šíří zaujetí mezi ostatní a když řeší problémy, často se spoléhají na náznaky a skryté možnosti které budou analyzovat až později.

Vnímání s citem/hodnocením (SF)

Jedinci tohoto typu mají sklony k praktičnosti a současně jsou také společenští. Obdobně jako lidé typu ST se zajímají o skutečnosti, na rozdíl od nich však se tyto zájmy týkají ostatních lidí a nemají rádi neurčitost. Typy SF se budou snažit o vytváření otevřeného a vlídného prostředí, kde si lidé vzájemně důvěřují, mají dobré vztahy a dobře spolu komunikují (Kilman, 1975). Ačkoliv se zajímají o to, aby se lidem kolem nich vedlo dobře, nemají tito jedinci dostatek času nebo sklony ke globálním reflexím problémů, spíše se zaměřují na drobné aspekty problémů a pokoušejí se o jejich řešení (Hellriegel, Slocum, 1975).

Intuice s citem/hodnocením (NF)

Tvůrčí přístup, představivost a osobní vřelost jsou cenné devizy pro jedince tohoto typu. Jsou nadšení a mají značný vhléd do jádra věcí, v problémech vidí spíše možnosti a to, co může jejich řešení přinést pro ostatní. Jejich cíle jsou hrdé a všeobecné, často se zaměřují na světové problémy. Jejich ideální organizace je decentralizovaného typu bez přímé hierarchie řízení s málo pravidly, řády, metodikami a postupy - typ organizace která spíše staví na pružnosti a otevřené komunikaci (Kilmann, 1975). Pro jedince tohoto typu je velice důležité ztotožnění se s cíli organizace. Vzhledem ke svému občas idealistickému náhledu na svět a jeho obtíže mohou se zdát při řešení problémů jako „snílci“. Jsou však vytrvalí a angažovaní (Hellriegel, Slocum, 1975).

Následující tabulka shrnuje Jungovy funkční typy tak, jak je upravila Myersová a Briggsová:

myšlení			
smysly	ST Praktický Neosobní Přízemní	NT Neosobní invenční koncepční	intuice
	Společenský družný praktický SF	Entuziastický s hlubokým vhlédem vřelý NF	
cit/hodnocení			

Reference

- Čákr, M.: *Kdo jsem já, kdo jste vy?* Praha, Management Press 1996 a další vydání.
- Fordová, D.: *Temná stránka hledačů světla.* Praha, Knižní klub 2002.
- Goldsmith, M., Wharton, M.: *Knowing me, knowing you.* London, Society for Promoting Christian Knowledge 1999.
- Jung C. G.: *Psychological Types.* Princetown University Press, N.J. 1971.
- Moore, R. L., ed.: *C. G. Jung a křesťanská spiritualita.* Praha, Portál 1998.
- Hellriegel, D., Slocum, J. W. ml.: Managerial Problem Solving Styles. *Business Horizons*, 12, 1975, str. 29-37.
- Kilmann, R.: Stories Managers Tell; A New Tool for Organizational Problem Solving, *Management Review*, 7, 1975, str. 18 – 28.
- Mann, H., Siegler, M., Humphrey, O.: The Many Worlds of Time. *J.of Analytical Psychology*, 13, 1968, str. 33-56.
- Myers, I. B.: *The Myers-Briggs Type Indicator Manual.* Education Testing Services, Princetown, N. J. 1962.